

XX ASR IKKINCHI YARMI O'ZBEK NASRINING YORQIN NAMOYONDALARI.

Umarov Davron Odiljon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti adabiyotshunoslik kafedrasida o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8048444>

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asr ikkinchi yarmida o'zbek nasrida ijod qilgan bir qator ijodkorlarning hayoti, ijodining o'ziga xos jihatlari haqida fikr yuritildi. XX asr 60-80-yillar adabiyotidagi bir qator masalalar yoritildi.

Kalit so'zlar: hikoya, qahramon, personaj, obraz, estetik kategoriya, janrlar sistemasi, sotsialistik metod.

ЯРКИЕ ПРОЯВЛЕНИЯ УЗБЕКСКОЙ ПРОЗЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА.

Аннотация. В данной статье рассмотрены жизнь ряда художников, творивших узбекскую прозу во второй половине 20 века и уникальные стороны их творчества. Был освещен ряд вопросов литературы 60-х и 80-х годов 20 века.

Ключевые слова: рассказ, герой, персонаж, образ, эстетическая категория, жанровая система, социалистический метод.

BRIGHT MANIFESTATIONS OF UZBEK PROSE OF THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

Abstract. In this article, the life of a number of artists who created Uzbek prose in the second half of the 20th century and the unique aspects of their work were discussed. A number of issues in the literature of the 60s and 80s of the 20th century were covered.

Key words: story, hero, character, image, aesthetic category, system of genres, socialist method.

XX asrda o'zbek adabiyoti turli xil sinovlarni, yo'qotishlarni, yangilanishlarni va yutuqlarni boshidan kechirdi. Jumladan, jadidchilik adabiyoti shakllanishi va ularning qatag'on qilinishi, 2-jahon urushi davridagi adabiyot mafkurasi, urushdan keyingi turg'unlik davri, vanihoyat, asrning ikkinchi yarmidagi "uyg'onish" kabi hodisalar ro'y bergani bilan xarakterlidir.

XX asr ikkinchi yarmida o'zbek nasrini yangi pog'onaga olib chiqqan, unga yangi ruh bag'ishlagan Shukur Xolmirzayev, Tog'ay Murod, Murod Muhammad Do'st, Xurshid Do'stmuhammad va boshqa adiblar ijodi, adabiy qarashlari o'zbek adabiyoti juda katta ahamiyatga ega.

Shukur Xolmirzayev 1940-yil Surxondaryo viloyatining Boysun tumanida tavallud topdi. Toshkent davlat universitetida tahsil oldi. Shukur Xolmirzayevning "Oq otli" deb nomlangan ilk qissasi tog' bolalari hayotidan hikoya qiladi. Talabalik yillarida yozilgan "To'lqinlar" (1963), "O'n sakkizga kirmagan kim bor?" (1965) qissalari o'z avlodi – tengqurlari hayotiga bag'ishlangan. Shundan keyin adibning "Olis yulduzlar ostida", "Hayot abadiy", "Og'ir tosh ko'chsa", "Bodom qishda gulladi" (1968), "So'nmas olov" (1985), "Tog'larga qor tushdi" (1987) kabi hikoyalar to'plamlari, "So'nggi bekat", "Qil ko'prik", "Yo'lovchi", "Olabo'ji" romanlari chop etildi. Shukur Xolmirzayev o'zbek hikoyachiligini ustoz Abdulla Qahhordan keyin yangi, yuqori bosqichga ko'targan yozuvchilardan biridir. Uning hikoya, qissa va romanlari tesha tegmagan voqealarga bag'ishlanganligi, xarakterlarga boyligi bilan ajralib turadi.

San'atkor dramaturgiyaga ham qo'l urib, "Qora kamar" pyesasini yozgan, unda o'tgan asrning 20-yillari boshlaridagi milliy ozodlik harakati, mustaqillikka erishish yo'lida olib borilgan ziddiyatli kurashlar aks ettiriladi. Sh.Xolmirzayevning so'nggi romani "Dinozavr"dir. Muallifning aytishicha: "Kuchlilar yengadi, kuchsizlar yengiladi, deyilgan nazariya noto'g'ri! Agar kuchlilar yengish qobiliyatiga ega bo'lganlarida, avvalo, dinovavr yenggan bo'lardi. Yo'q, u o'ladi. Sabab? U shakllanib bo'lgan. Shundoq-da: ko'p mardlar maydonga kiradilar. Ular o'limlarini bilishadi. Ammo ular uchun orqaga yo'l yo'q. Qo'rqoqlar-chi? O'shandayoq kavaklariga kirib olishganlar..." Bunday qarash qanchalik munozarali bo'lmasin, muallifning bugungi kunni – yangi davrni qabul qilishdagi ziyolilar fojiasi va iztiroblarini aks ettirishda o'ziga xos bir yo'l tutgani sezilib turadi.

O'zbekiston xalq yozuvchisi Shukur Xolmirzayev adabiyot sohasidagi xizmatlari uchun Respublika Davlat mukofotiga sazovor bo'lgan.

Serqirra ijodiy faoliyat egasi, millatimizning fidoyi yozuvchisi, haqiqatgo'y adib Shukur Xolmirzayev roman, qissa, hikoya, drama singari janrlarda ko'plab badiiy asarlardan tashqari ijod psixologiyasi, ijodkor shaxsiyati, adabiyot va jamiyat munosabati kabi masalalarga bag'ishlab o'nlab adabiy-tanqidiy maqolalar ham yozgan edi. Aslida, ijod psixologiyasi, ijodkor shaxsiyati hamda ular o'rtasidagi ko'zga ko'rinmas, g'oyatda nozik robita barcha zamonlarda bahs-u munozaralarga sabab bo'lib keladi. Qizig'i, bu borada so'nggi xulosani aytish imkonsizdir. Ayni chog'da, Adabiyot haqida har kimning o'z nuqtai nazari bo'lishi ham tabiiy. Shu ma'noda bilimdon adib, chin ziyoli Shukur Xolmirzayevning adabiyot, ijod va hayot haqidagi fikrlari hech kimni befarq qoldirmaydi. Qolaversa, Shukur aka uchun adabiyot hayot kechirish vositasi emas, balki yashashning shakli ediki, So'z san'atiga so'ngsiz fidoyilik nafaqat o'zbek, balki dunyo adabiy jarayonida ham kamyob hodisa sanaladi.¹

San'atsiz, adabiyotsiz yashashni tasavvur etolmaydigan qahramonlar talqini Shukur Xolmirzayevning so'nggi davrda yozgan asarlarida bot-bot ko'zga tashlanadi, binobarin, ushbu omil ham yoshi ulg'ayib, hayotdagi aqidalari qat'iylashgan, xulosalari aniqlashgan muallifning maslagi haqidagi tasavvurimizni yanada boyitadi. Ijodkorlikning qismat, umr savdosi ekanini anglatuvchi ta'kid adibning adabiy-tanqidiy maqolalarini umumlashtirib turuvchi yagona mushtarak belgidir.

Shukur Xolmirzayev o'ziga talabchan yozuvchi edi, yozganlaridan hech qachon birdan qoniqqan emas. Uning XX asr hikoyachiligining sara namunalari bo'lgan hikoyalaridan ham o'zi qoniqmagani sezilib turadi. Bir marta Shukur akaga: «Nega eng zo'r hikoyalarinizda birdan davriy chekinish qilib, publitsistik izohga berilasiz, bular menga ortiqcha tuyuladi, agar shularni olib tashlasangiz, juda zo'r hikoyalar»,– dedim. Men «To'p o'yin», «Ozodlik» kabi bir qancha hikoyalaridagi adibning voqeaga ataylab aralashgan va izoh bergan joylarini aytgan edim. «Aylanayin, shu hikoyalar o'sha gaplar bilan tug'ilganda ularni qanday olib tashlay, ularsiz hikoya to'kis bo'lmaydi»,– dedi. Shukur aka mening fikrimdan ranjigani yoki o'ziga olgani yo'q. O'shanda ham men o'zi fikrimda qolganman. Shukur aka fikrimni o'zgartirishga urinmagandi.²

¹ "Shukur Xolmirzayev. Adabiyot, yozuvchi va ijod haqida". "Yoshlik" 2012/9

² "Ham hayotda, ham adabiyotda shaxs edi". N.Eshonqul. O'zbek tarixi, adabiyoti va madaniyati.

Biz bir necha marta Joys, Kafka, Kamyu, Bekket, hatto maqolasiga sarlavha qilgan Alexo Korpeniter haqida gaplashganmiz. Shukur aka bu yozuvchilarni tushunmasdi, ular dunyosidan yiroq ham emasdi. Faqat bu nomlar ostida adabiy bodilik qiladiganlarni yoqtirmasdi. Tilidagi zaharxandalik, qo'rsliqi – hammasi ijod qilayotgan iste'dodning inijliklari, o'zidan qoniqmasligi oqibatida paydo bo'lgan kechinmalar edi.

Ammo adabiyotda biron iste'dodni sezsa, garchi o'zini xuddi bexabardek tutsa ham, lekin ichida va o'sha yozuvchiga bo'lgan hurmatini saqlab yurar, baribir bir kuni bu munosabatini «gullab» qo'yardi. Bir marta Shukur akaga gap orasida: «Yoshlik» jurnalida Shodiqulning yaxshi qissasi chiqibdi», – dedim. Shukur aka ko'zlarini qisdi, xuddi eslashga urinayotganday tutdi o'zini: «Shodiqul? Hmmm... Shunaqa yozuvchi yigit bormi?! Qarang, adabiyotdan ancha orqada qolibman» – dedi. Men esa ajablandim. U Yozuvchilar uyushmasiga kelganda hamisha Shodiqulning xonasiga bir marta kirib ketardi. Bu piching edimi yoki e'tirof? Buni bilish qiyin. Men, har qalay, tushuntirish berishga urindim, biz yangi asarlar, obrazlar, timsollar haqida gaplashdik.³

Yuqorida ko'rib o'tganimizdek, XX asr ikkinchi yarmi - yangi davr o'zbek adabiyotining atoqli namoyondalari Shukur Xolmirzayev, Tog'ay Murod, Murod Muhammad Do'st va Xurshid Do'stmuhammad kabi ijdokorlar o'zining ko'p qirrali va sarmazmun asarlari bilan xalq ardog'iga sazovor bo'lgan adiblar hisoblanishadi. Bu ijdokorlarning har bir asari o'zbek adabiyotida alohida voqea sifatida e'tirof etilgan. Asarlarida inson taqdiri va qalbining badiiy tahlili mavjud; dolzarb ijtimoiy muammolar talqini bilan yondosh holda ko'p o'rinlarda personaj ruhiyatidagi g'oyat nafis jarayonlar mohirona ifoda etilgan.

REFERENCES

1. Mukhammedkadirovna, G. D. (2023). ABOUT INDIVIDUAL STYLES. *Open Access Repository*, 4(3), 730-736.
2. Mukhamedkadirovna, G. D. (2022). MEDIA PEDAGOGY AS A SPECIAL DIRECTION IN PEDAGOGICAL SCIENCE. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(10), 900-906.
3. Muhammadkadirovna, G. D., Abdulhamitovna, S. H., & Qizi, R. D. T. (2022). The Role of Innovative Training Methods in Individualization Training. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 6, 272-279.
4. Muhammedkadirovna, G. D. (2022). Main Categories of Media Text. *International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences*, 2(4), 63-68.
5. Mukhamedkadirovna, G. D. (2021). Methods of studying the media text. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 230-233.
6. Газиева, Д. М. (2021). Таштемирова Замира Сатвалдыевна. *НЗ4 Наука и инновации в XXI веке: Материалы Международной*, 119.
7. Gaziyeva, D. M., & Kushmatova, M. (2021). MAIN SUBJECTS OF MEDIACOMMUNICATION. *Theoretical & Applied Science*, (4), 418-421.

³ O'sha maqola

8. Газијева, Д. М. (2020). МЕДИАТЕКСТ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ ТЕКСТООБРАЗОВАНИЯ. In *ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ* (pp. 141-146).
9. Gaziyeva, D. (2020). FORMS AND FUNCTIONS OF INTERTEXTUAL CHARACTERS IN THE MEDIA TEXT. *Theoretical & Applied Science*, (2), 671-673.
10. Мадаминов, Б. (2023). ЎҚУВЧИ ЁШЛАРДА ҚАҲРАМОНЛИК РУҲИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА, ТАШВИҚОТ ИШЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ. *IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(1), 25-26.
11. Mansurjonovich, M. B., & Axadjonovich, Q. C. S. (2022). HARBIY PEDOGOGIKA VA HARBIY PEDAGOG KADRLARNI TAYYORLASH MASALALARI. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(13), 744-749.
12. Sayidolimov, J. B. O. G. L. (2023). AGIOGRAFIK OBRAZLARNING MAZMUN-MOHİYATIDAGI EVRILISHLAR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(3), 1318-1322.
13. Vosiljonov, A. (2022). Basic theoretical principles of corpus linguistics. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(2), 1-3.
14. Vosiljonov, A. (2022). LINGVISTIK TADQIQOTLARDA KORPUS O'RGANISH OBYEKTI SIFATIDA. *IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 176-182.
15. Vosiljonov, A. (2022). PRAGMALINGVISTIKA VA UNING TAHLILIIY SHAKLLANISH TARIXI. *Science and innovation*, 1(B8), 99-105.
16. Vosiljonov, A. (2022). PRAGMALINGUISTICS AND THE HISTORY OF ITS ANALYTICAL DEVELOPMENT. *Science and Innovation*, 1(8), 99-105.
17. Vosiljonov, A., & Isaqova, X. (2023). EFFECTIVENESS OF MOTHER TONGUE EDUCATION IN THE PRIMARY GRADES. *International journal of advanced research in education, technology and management*, 2(2).
18. KHALIMBOYEVA, F., & VOSILJONOV, A. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR DIQQATINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOSINI NAZARIY O'RGANILISHI. *Journal of Pedagogical and Psychological Studies*, 1(5), 94-98.
19. Odiljon o'g'li, U. D. (2023). ADABIY ASAR QAHRAMONI TALQINIDAGI O'ZIGA XOSLIKLAR. *IQRO*, 2(2), 777-785.
20. Yo'lchiboyeva, L. (2023). METHODS FOR GROWING SPEECH SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *Modern Science and Research*, 2(5), 1028-1030.
21. Yo'lchiboyeva, L. (2023). METHODOLOGY FOR TEACHING THE NOUN PHRASE CATEGORY: ENHANCING LANGUAGE LEARNING IN STUDENTS. *Modern Science and Research*, 2(5), 1025-1027.
22. Kalandarovna, Y. L. (2023). Superstitions in Linguoculturology. *DENMARK" THEORETICAL AND PRACTICAL FOUNDATIONS OF SCIENTIFIC PROGRESS IN MODERN SOCIETY"*, 14(1).
23. Qalandarovna, Y. L. L. (2023). O'QUVCHILAR NUTQINI O'QITIRISH METODIKASI. *IQRO JURNALI*, 2(2), 637-645.

24. Qalandarovna, Y. L. L. (2023). LINGVOKULTUROLOGIK BIRLIKLARNING NUTQDAGI O'RNI. *IQRO*, 2(2), 522-529.
25. Kalandarovna, Y. L. (2022). ORIGIN AND CONCEPT OF TABOO VOCABULARY. *Innovative Technologica: Methodical Research Journal*, 3(10), 184-190.
26. Erkinovna, N. S. (2022). Educational Methods in Teaching the Russian Language. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(11), 260-263.
27. Erkinovna, N. S. (2022). THE IMPORTANCE OF LISTENING SKILLS IN LEARNING THE RUSSIAN LANGUAGE. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 1(12), 138-145.
28. Erkinovna, N. S. (2022). MECHANISMS OF EFFECTIVE TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES USING INNOVATIVE METHODS. *Uzbek Scholar Journal*, 11, 132-135.
29. Erkinovna, N. S. (2023). RUSSIAN LANGUAGE IN THE MODERN WORLD. *Open Access Repository*, 4(3), 284-295.
30. Qizi, S. G. G. O. (2022). LINGUISTIC BASIS AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF TEACHING WORD MEANING TO PRIMARY CLASS STUDENTS. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(12), 117-123.
31. Qizi, S. G. G., & Teshaboyevna, D. D. Methods Of Formation Of Independent Reading Skills In Primary School Pupils. *JournalNX*, 21-24.
32. Kizi, S. G. G. (2021). Formation Of Independent Reading Skills in Primary School Students. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 2, 222-224.
33. Valijonovna, K. I., Rakhmatjonovich, T. D., & Mukhtoraliyevna, Z. S. (2022). Informational Technology at Education. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 6, 262-266.
34. Akmaljonovna, A. Z. (2021). Methods of formation of independent reading skills in primary school students. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(3), 1425-1428.
35. Dehqonova, M., & Tagonova, G. (2022). The Importance of Didactic Games in Speech Therapy in the Development of Speech in Children with Autism and the Ability to Choose Effective Methods. *European Journal of Innovation In Nonformal Education*, 2(1), 133-137.
36. Dehqonova, M. (2022). BOLALARDAGI YOZUV BUZILISHLARI VA ULARDAGI DISGRAFIYADA O 'ZIGA XOS XATOLIKLARNI PAYDO BO 'LISH MEXANIZMI. *YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY TARAQQIYOT VA INNOVASIYALAR*, 405-407.
37. Dehqonova, M., & Najmiddinova, N. (2022). ALOHIDA EHTIYOJGA EGA BO'LGAN BOLALARNING OILAGA MOSLASHISHI UCHUN MUHIM OMILLAR. *YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY TARAQQIYOT VA INNOVASIYALAR*, 90-92.
38. Dehqonova, M. (2023). MAXSUS MAKTABDA DAKTIL NUTQINI O'QITISH-TADQIQOT OBYEKTI SIFATIDA. *Наука и инновация*, 1(1), 39-40.

39. Qizi, D. M. S., & Qizi, R. G. X. (2022). METHODS OF STUDYING ADDITION AND SUBTRACTION OF TWO-DIGIT NUMBERS IN ELEMENTARY SCHOOL. *Gospodarka i Innowacje*, 22, 61-67.
40. Dehqonova, M. S. Q., & Axmedova, U. Y. Q. (2023). BO 'LAJAK BOSH LANG 'ICH SINF O 'QITUVCHILARINI MATEMATIK SAVODXONLIGINI OSHIRISH JARAYONIDA ULARNING TAFAKKURI, QOBILIYATI VA INTELLEKTUAL RIVOJLANISH. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4-2), 251-256.
41. Otazhonov, S. M., Ergashev, R. N., Botirov, K. A., Qaxxorova, B. A., Xudoynazarova, M. A., Abdulkarimova, N. A., ... & Ismoilova, E. M. (2022, December). Influence of thickness and temperature on photoelectric properties of p-CdTe-nCdS and pCdTe-CdSe heterostructures. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 2388, No. 1, p. 012001). IOP Publishing.
42. Otajonov, S. M., Ergashev, R. N., Axmedov, T., Usmonov, Y., & Karimov, B. (2022, December). Photoelectric properties of solar cells based on pCdTe-nCdS and pCdTe-nCdSe heterostructures. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 2388, No. 1, p. 012062). IOP Publishing.
43. Abdulvakhidov, K., Li, Z., Abdulvakhidov, B., Soldatov, A., Otajonov, S., Ergashev, R., ... & Sitalo, E. (2023). Structure phase state and physical properties of YbMn_{1-x}Fe_xO₃ compositions. *Applied Physics A*, 129(3), 185.
44. Ahmedova, U. Y. Q., & Axmedova, M. U. B. Q. (2021). Vatanim Surati. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(11), 877-883.
45. Axmedova, U. (2022). On Certain Conditions Of Striking Coefficients Of Fourier Series To Zero. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 3(3), 3-8.
46. Qizi, A. U. Y., & Qizi, A. M. U. B. (2021). Research On Hydronyms and Their Importance.
47. Umidaxon, A., & Gulirano, S. (2023). BOSH LANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA AMALIY MASHQLAR YECHISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING FIKRLASH QOBILIYATINI OSTIRISH OMILLARI. *PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA IJTIMOIIY TADQIQOTLAR*, 2(5), 10-14.